तिपदं ब्राह्मणपरमेव। अतएव द्विजिघ्रसुरापाने क्षत्रियादीनां महापातकं दूरे तावदस्तु दोषाभावमेवाह हरयाश्वस्तु "कामादपि हि राजन्यो वैश्यश्चापि कथञ्चन। मद्यमेवासुरां पीत्वा न दोषं प्रतिपद्यते"। तदेवं पैष्टीनिषेधस्तैवर्णिकानां गौडीमाध्वीनिषेधस्तु ब्राह्मणानामेव। ननु ब्राह्मणराजन्यावितिविशेषणात् पुंलिङ्गमत्र विवक्षितम्। अतः कथं ब्राह्मण्याः सुरापानं महापातकम्। उच्यते निषिध्यमानक्रियाया विधेयत्वेन तत्कर्तुरनुपादेयत्वात्तद्विशेषणं लिङ्गमविवक्षितं हविरभक्षणवत् अतस्तज्जातीयस्त्रीणामपि पाननिषेधः। यथा भविष्ये "तस्मान्न पेयं विप्रेण सुरामद्यं कथञ्चन। ब्राह्मण्यापि न पेया वै सुरा पापभयावहा"। "या ब्राह्मणी सुरापी स्यात् न तां देवाः पतिलोकं नयन्ति"इति स्मृतेः। "पत्युरर्द्धशरीरेण भार्या यस्य सुरां पिबेदिति सामान्यवचनात्। पानञ्च द्रवीभूतस्याभ्यवहारः स च कण्ठदेशादधोनयनं न तु वक्त्रमात्रप्रवेशः। निर्जीवनाद्यर्थं कषोदधारणे पानशब्दप्रयोगात् यथोक्तं "जिघ्रन्नपि सुरां कश्चित् पिबतीत्यभिधीयते। यावन्न क्रियते वक्त्रे गण्डूषस्य प्रवेशनम्"। तत्र गण्डूषपरिमाणमविवक्षितं गण्डूषार्द्धपानेऽपि लोके पानशब्दप्रयोगात् अतएव सुखप्रवेशनमात्राविवक्षितं किन्तु येन सुखप्रवेशेन कण्ठादधोनयनं भवति अतस्तदेवोपलक्षयति अतएवोष्टमात्रलेपे न पाननिष्पत्तिः अतस्तत्रोत्तमाङ्गस्पर्शप्रायश्चित्तम्। एतेन केवलौष्ठसंयोगे तत्प्रत्यक्षसंस्कारादिति वाचस्पत्यव्याख्यानमपास्तं पानानिष्पत्तेरिति।"

मद्यभेदगुणादिकं भावप्र० उक्तं यथा

"मद्यन्तु मधुभिर्मैरेयमिरा च मदिरा सुरा। काश्वरी वारुणी च हालापि बलवल्लभा। पेयं यन्मादकं लोकैस्तन्मद्यमभिधीयते। यथारिष्टं सुरा मधुराद्यासवाद्यनेकधा। मद्यं सर्वं भवेदुष्णं पित्तकृद्वातनाशनम्। भेदनं शीघ्रपाकञ्च रुक्षं कफहरं परम्। अन्नस्य दीपनं रुच्यं पाचनं चानुलोमि च। तीक्ष्णं सूक्ष्मञ्च विशदं व्यवायि च विकाशि च"। अथारिष्टस्य लक्षणं गुणाश्च "पक्वौषधाम्बुसिद्धं यन्मद्यं तत्स्यादरिष्टकम्"। अरिष्टं मद्यमिति लोके। यथा द्राक्षारिष्टम्। दशमूलारिष्टम्। बब्बूलारिष्टमिति। "अरिष्टं लघुपाकेन सर्वतस्तु गुणाधिकम्। अरिष्टस्य गुणा ज्ञेया बीजद्रव्यगुणैः समाः"। अथ सुरालक्षणं गुणाश्च "शालिषष्टिकपिष्टादिकृतं मद्यं सुरा स्मृता। सुरागुणैर्बलस्तन्यपुष्टिमेदःकफप्रदा। शोथहृत् स्यादि गुल्मार्शोग्रहणीमूत्रकृच्छ्रहृत्"। अथ सुराभेदो वारुणी तस्या लक्षणं गुणाश्च "पुनर्नवाशिखापिष्टैर्वारुणी विहिता स्मृता। संहितैस्तालखर्जूररसैर्या सापि वारुणी। सुरावद्वारुणी लघ्वी शीतसाध्मान मूत्रकृत्"। सुरातो भेदार्थं लघ्वीति। अथ सीधुद्वयस्य लक्षणं गुणाश्च "इक्षोः पक्वैः रसैः सिद्धः सीधुः पक्वरसश्च सः। आमैस्तैरेव यः सीधुः स च शीतरसः स्मृतः। सीधुः पक्वरसः श्रेष्ठः स्वराग्निबलवर्णकृत्। वातपित्तकरः सद्यः स्नेहनो रोचनो हरेत्। विबन्धमेदःशोफार्शःशोथोदरकफामयान्। तस्मादल्पगुणः शीतरसः संस्रंसनः स्मृतः।" अथासवस्य लक्षणं गुणाश्च "यदपक्वौषधाम्बुभ्यां सिद्धं मद्यं स आसवः। यथा लोध्रासवादिः। "आसवस्य गुणा ज्ञेया बीजद्रव्यगुणैः समाः।" अथ नवपुराणमद्यगुणाः। "मद्यं नवमभिष्यन्दि त्रिदोषजनकं सरम्। अहृद्यं दन्दहच्चाहि दुर्गन्धं विशदं गुरु। जीर्णमेव रोचिष्णु कृमिश्लेष्मानिलापहम्। हृद्यं सुगन्धि गुणवल्लघु स्रोतोविशोधनम्"। अथ सात्त्विकानां मद्यं पिबतां चेष्टाविशेषाः। "सात्त्विके शीतहास्यादि राजसे साहसादिकम्। तामसे निन्द्यकर्माणि निद्राञ्च मदिराचरेत्"। आचरेत् कुर्यात् "विधिना मात्रया काले हितैरन्नैर्यथाबलम्। प्रकृष्टो यः पिबेन्मद्यं तस्य स्यादमृतं यथा। किन्तु मद्यं स्वभावेन यद्येवाज्ञं तथा स्मृतम्। अयुक्तियुक्तं रोगाय युक्तियुक्तं यथामृतम्"। अथ मद्यानां मन्दनाशनोपायः। "सुस्तैलवालमदजीरकधान्यकैर्वा यत्कर्षयन् सदधि वाचमभिव्यनक्ति। स्वाभाविकं सुखजसुखजभूति पूतिगन्धं गन्धञ्च मद्यलघुनादिभवञ्च नूनम्।" औषधार्थमपि विप्रैर्मद्यं न पेयम् मदिराशब्दे राजनि० वाक्यं दर्शितम्।

पुराणादौ ब्राह्मणस्य मद्यनिषेधो यथा

"अदेयकाप्यपेयञ्च तथैवाभक्ष्यमेव च। द्विजातीनामनालोच्यं नित्यं मद्यमिति स्थितम्। तस्मात् सर्व-